

ქართლის პირველი კათოლიკოსის, პეტრეს აღსაყდრების თარიღისათვის

მანანა სანაძე

საქართველოს უნივერსიტეტი,
თამაზ ბერაძის სახელობის ქართველოლოგიის ინსტიტუტი
msanadze@ug.edu.ge

ქართლის სამეფოში კათოლიკოსობის დაწესებისა და პირველი კათოლიკოსის აღსაყდრების დრო უშუალო კავშირშია ვახტანგ გორგასლის მეფობის ქრონოლოგიასთან, ვინაიდან ცნობილია, რომ ვახტანგმა კათოლიკოსის გამოგზავნა ბიზანტიას სპარსეთის შაჰთან ინდოეთში რვა წლიანი ერთობლივი ლაშქრობიდან დაბრუნების შემდეგ მოსთხოვა. იმავდროულად წარმოიშვა კონფლიქტი მეფესა და ქართლის მთავარეპისკოპოს, მიქაელს შორის, რაც ამ უკანასკნელის ქვეყნიდან განდევნით დასრულდა. რაც შეეხება ვახტანგის მეფობის დათარიღებას, ერთ-ერთი მთავარი ბჯენი ქართლის პიტიახშის ვარსკენის მოკვლის დროა, ვინაიდან სომეხი ისტორიკოსი ლაზარ ფარპეცი ამ მკვლელობის ინიციატორად ვახტანგს ასახელებს.

ქართული საისტორიო ტრადიცია შუშანიკისა და მისი მეუღლის, ვარსკენის ცხოვრება-მოღვაწეობის ხანად ქართლის მეფის ბაკურ ფარსმანის ძის მმართველობის პერიოდს (მეფობდა დაახლოებით VII ს-ის შუა წლებში, იხ. სანაძე 2016: 368-370) მიიჩნევს, რაც მცდარია. ქართული ისტორიოგრაფიის ამ შეცდომის შესაძლო მიზეზები ახსნილი გვაქვს და აქ აღარ შევჩერდებით (სანაძე 2024: 203-204).

მიუხედავად იმისა, რომ ლაზარ ფარპეცის მიერ ვარსკენის მოკვლის თარიღი საკმაოდ ზუსტადაა განსაზღვრული, ქართულ ისტორიოგრაფიაში მაინც განსხვავებული თვალსაზრისები წარმოიშვა, საბოლოოდ კი არჩევანი, რატომღაც, 482 წელზე გაკეთდა. საქმე ისაა, რომ ეს თარიღი (482) ლაზარ ფარპეცის თხრობაში ამბების თანმიმდევრობის აღრევიდან გამომდინარე გაჩნდა. ვარსკენის მკვლელობა, საკუთრივ ლაზარ ფარპეცისავე დათარიღებით, მოხდა პეროზის მეფობის ოცდამეხუთე წელს, რაც 484 წელს შეესაბამება და არა – 482 წელს.¹ მეტიც, ლაზარ ფარპეცის მიხედვით, პეროზმა აღნიშნული მკვლელობის შესახებ ჰუნ-ჰეფტალიტებთან საბრძოლველად მიმავალმა გაიგო. ეს ლაშქრობა კი პეროზმა 484 წელს წამოიწყო, რაც ვარსკენის მკვლელობის 484 წლით დასათარიღებლად კიდევ ერთი უტყუარი არგუმენტია (სანაძე 2019: 399-400). ვინაიდან ვარსკენის დასჯას ლაზარ ფარპეცი ვახტანგ გორგასალს უკავშირებს, ვახტანგი კი, ვახუშტი ბაგრატიონის ქრონოლოგიით, 439-499 წლებში ცხოვრობდა და 446-499 წლებში მეფობდა (ყაუხჩიშვილი 1973: 100-115), ვარსკენსა და შუშანიკს შორის განვითარებული კონფლიქტი და შუშანიკის მოწამეობრივი აღსასრულიც ვახტანგ გორგასლის ეპოქას დაუკავშირდა (იოსელიანი 1843: 55); (იოსელიანი 1850: 57-63); (ბროსე 1851: 74-80, 114-117); (ბროსე 1849: 81-82).

თუ არა აპრიორი გორგასლის ცხოვრების წლებად ვახუშტის მიერ შემოთავაზებული ქრონოლოგიის მიჩნევა და ვახტანგ გორგასლის ცხოვრებაში ორიოდ ადგილას ბიზანტიის კეისრის, ლეონ დიდის (457-474 წწ.) მოხსენიება, რაც, ტექსტის ანალიზიდან გამომდინარე, გვიანდელი ჩანართია, სხვა მხრივ არაფერი გვაქვს იმის სამტკიცებლად, რომ შუშანიკის წამება ვახტანგ გორგასლის ხანაში მოხდა. მართლაც, ვარსკენის სიკვდილსა (484 წ.) და შუშანიკის მოწამეობრივ აღსასრულს (475 წ.) შორის ცხრა წელია შუალედი, ამიტომ ის, რომ ვახტანგ გორგასალი ფიგურირებს 484 წელს ვარსკენის მკვლელობაში, უცილობელ საფუძვლად ვერ გამოდგება იმის სამტკიცებლად, რომ ის შუშანიკის წამების პერიოდშიც (468-475 წწ.) მეფე იყო.

საკითხი, თუ ქართლის რომელი მეფის დროს ეწამა შუშანიკი, საკუთრივ ვახტანგისა

თუ მისი მამის, ქართლის მეფე მირდატის ხანაში, უშუალოდ დაკავშირებულია ვახტანგ გორგასლის ცხოვრებისა და მეფობის წლების დადგენასთან. ქართულ ისტორიოგრაფიაში ვახუშტი ბაგრატიონიდან მოყოლებული ვახტანგ გორგასლის მეფობის პერიოდად V საუკუნის მეორე ნახევარი განისაზღვრა.

შემდგომი ხანის ისტორიოგრაფია საქართველოს ისტორიის ანტიკური ხანისა და ადრე შუა საუკუნეების კვლევისას ქრონოლოგიის ვახუშტისეულ ბადეს დაეფუძნა და, ფაქტობრივად, უკრიტიკოდ გაიზიარა ვახუშტი ბაგრატიონის არამართო მართებული დასკვნები, არამედ, სამწუხაროდ, შეცდომებიც. მკვლევრებისათვის ვახტანგ გორგასლის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ვახუშტი ბაგრატიონისეული დათარიღება ფრიად დამაჯერებელი აღმოჩნდა, მით უფრო, რომ მას *ქაჩთვედთა ცხოვრების* ინფორმაციაც ერთგვარად ამყარებდა – თხზულებაში ხომ ვახტანგის მეორე მეუღლის, ბიზანტიელი ელენეს მამად ბიზანტიის კეისარი ლეონი იყო გამოცხადებული, რომელიც ლეონ I თრაკიელთან (457-474 წწ.) გაიგივდა. მაგრამ ლეონ I-ის ქალიშვილების სახელები ცნობილია და მათგან ელენე არც ერთს არ ერქვა (უნდა აღინიშნოს, რომ ეს წინააღმდეგობა მკვლევრებს ყოველთვის დიდ უხერხულობას უქმნიდა). რაც შეეხება *ქაჩთვედთა ცხოვრების* ცნობას, ის შემდეგნაირად გამოიყურება, იქ, სადაც ვახტანგის მიერ აფხაზეთის ციხეების ბერძენთაგან გათავისუფლებაზეა საუბარი, მემათიანე გვამცნობს:

და თვთ (ვახტანგი – მ. ს.) სპითა დიდითა ქართლისათა წარმოვიდა გზასა აფხაზეთისასა, სულგრძელად და უშიშად იწყო ბრძოლად ციხეთა აფხაზეთისათა – *ჩამეთუ მეფე ბეჩქენთა დეონ დიდი უცადო იყო ბეჩქოლისაგან სპახისათა და ვეხ შემდეგებე იყო სპათა გამოგზავნა აფხაზეთს* (ხაზი ჩვენია – მ. ს.) – და სამ წელ წარტყუნნა ყოველნი ციხენი აფხაზეთისანი ვიდრე ციხე გოჭამდე (ყაუხჩიშვილი: 157).

თვალის ერთი გადავლებაც კი აშკარას ხდის, რომ აღნიშნულ მონაკვეთში ჩვენ მიერ მონიშნული ფრაზა გვიანდელია და, სავარაუდოდ, ჯუანშერისეული ტექსტის უკვე ლეონტი მროველისეულ რედაქციას წარმოადგენს. ტექსტში მის გვიანდელ ჩართვას ბ. ხურცილავაც იზიარებს (ხურცილავა 2016: 122). მართლაც, თუ მონიშნულ მონაკვეთს, როგორც გვიანდელ ჩანართს, ამოვიღებთ, რომელიც იმისთვის ჩაუმატეს, რომ თავისი დროის მკითხველისათვის აეხსნათ, თუ რატომ ვერ დაეხმარა აფხაზეთში მყოფ ბიზანტიურ ლაშქარს კეისარი, მონაკვეთის წინა და მომდევნო ფრაზები ბუნებრივად ებმიან ერთმანეთს.

გვაქვს სხვა მონაკვეთიც, რომელშიც ლეონ დიდი ვახტანგ გორგასლის სიმამრადაა გამოცხადებული: „ხოლო ბერძენთა მეფე – *სიმამჩი ვახტანგისი, მოკუდა და დაჯდა მეფედ ბენონ, ძე მისი* (ხაზი ჩვენია – მ. ს.) და გამოვიდა სპერად, გამოსვლად ქართლს“ (ყაუხჩიშვილი 1955: 203).

აქაც მონიშნული მონაკვეთი, რომელშიც ლეონ მაკელის ვახტანგის სიმამრობაზეა საუბარი, გვიანი ჩანართია. ამ შემთხვევაშიც მონიშნულ მონაკვეთს თუ ამოვიღებთ, რომლის ჩართვით წინადადების სეგმენტები განყვეტილია, დარჩენილი მონაკვეთები ორგანულად ერთიანდება: „ხოლო ბერძენთა მეფე გამოვიდა სპერად, გამოსვლად ქართლს“. ინფორმაციის ასეთი „ჩასმა“ ლეონ დიდის უკვე ვახტანგის სიმამრად გააზრების შედეგია. იმავდროულად, მემათიანე, სავარაუდოდ, ლეონტი, შეცდომას უშვებს და ზენონს ლეონ დიდის ვაჟად წარმოგვიდგენს, რაც არასწორია, ზენონი ლეონის სიძე იყო, მისი ქალიშვილის, არიადნეს ქმარი და არა – ძე.

უნდა ვიფიქროთ, ჯუანშერისეულ ტექსტში ელენესთან მიმართებაში ნათქვამი იყო, რომ ის იყო კეისრის, ლეონ დიდის „შვილი“, რამაც ლეონტის აფიქრებინა, რომ ვახტანგ გორგასალი ლეონ დიდის თანამედროვე იყო. სიტყვა „შვილი“ ჯუანშერ ჯუანშერიანთან (დაახლოებით 530-590 წწ.), თუ ის სადმე ელენეს მიემართებოდა, ძველი – *მემკვიდრის, შთამომავლის* – მნიშვნელობით იქნებოდა გამოყენებული, ლეონტი მროველმა კი *ქაჩთვედთა ცხოვრების* განვრცობისა და საკუთრივ ჯუანშერის თხზულების რედაქტირების დროს ის ლეონის ბიოლოგიურ შვილად გაიაზრა.

როგორც აღვნიშნეთ, ქართულ ისტორიოგრაფიაში დიდი ხნის განმავლობაში გაზიარ-

ებული იყო ვახტანგ გორგასლის სიცოცხლის დათარიღების ვახუშტისეული ვერსია მცირე კორექტირებით – გარდაცვალების თარიღად 502-505 წლები მიიჩნეოდა, რაც მისი გარდაცვალების ვახუშტის მიერ შემოთავაზებული თარიღის (499 წ.) სპარსეთ-ბიზანტიის ომთან (502-505 წწ.-ის)² „მიჩორებით“ იქნა მიღებული. მკვლევრები მხოლოდ იმაზე დავობდნენ, თუ ამ წლებს შორის როდის დაიღუპა ვახტანგი. ზოგი თვლიდა, რომ ის 503 წელს გარდაიცვალა (გორგაძე 1913: 64-67), ზოგიც 502 წელს აძლევდა უპირატესობას (ჯავახიშვილი 1979: 329); (ლორთქიფანიძე 1979: 87-88); (ლომოური 1994: 44-48); (ხურცილავა 2006: 123). დ. მუსხელიშვილი სპარსთა ლაშქრობას, რომლის დროსაც ვახტანგი უნდა დაღუპულიყო, 499-502 წლებს შორის, ანუ სპარსეთ-ბიზანტიის ომის დაწყებამდე, ან ამ ომის დაწყებიდან მალევე პერიოდში ვარაუდობს (მუსხელიშვილი 2003: 185). თავდაპირველად ვახტანგის დაღუპვის თარიღად 502 წელს ასახელებდა ლ.-ნ. ჯანაშიაც (ჯანაშია 1962: 164), თუმცა მოგვიანებით ვახტანგის გარდაცვალების წლებად 502-506 წლების ბიზანტია-ირანის ომის ხანა მიიჩნია (ჯანაშია 1973: 104).

ა. ბოგვერაძე ვახტანგის გარდაცვალების თარიღებს შორის უფრო V საუკუნის 90-იან წლებს ანიჭებს უპირატესობას, თუმცა დასაშვებად მიიჩნევს VI საუკუნის დამდეგსაც (ბოგვერაძე 1979: 57). ვახტანგ გილიაძემ ვახტანგის დაღუპვის თარიღი 491 წლით განსაზღვრა. ამ შემთხვევაში ის ფიხან გუშნასპის *მაჩგვიდობას* ეფუძნება, რომლის ერთი ფრაზა, მკვლევრის აზრით, თითქოსდა 490/491 წლისათვის სპარსეთსა და ბიზანტიას შორის რაღაც, დღემდე უცნობ, დაზავებას უნდა გულისხმობდეს. ვინაიდან დაზავება იყო, მაშ, ომიც ყოფილა და თუ ყოფილა, სწორედ იქ უნდა დაღუპულიყო ვახტანგი – ფიქრობს მკვლევარი (გილიაძე 1988: 92); (გილიაძე 1991: 70-76). სინამდვილეში, ფირან გუშნასპის მარტვილობის ის მონაკვეთი, რომელსაც გილიაძე ეყრდნობა, ტექსტის გერმანულად მთარგმნელსა და გამომცემელ გ. ჰოფმანს (მის თარგმანსა და გამოცემას ეყრდნობა ვ. გილიაძე) აღდგენით კვადრატულ ფრჩხილებში აქვს მოცემული და, თუ არა გამომცემლის მიერ სიტყვის – „მშვიდობის“ – მცდარი აღდგენა, სალაპარაკოც არაფერი იქნებოდა. აღნიშნული მონაკვეთი ჰოფმანისეულ თარგმანში შემდეგნაირად გამოიყურება: „Lange Zeit darauf machte Gott zwischen diesen beiden Reichen Frieden. Im Jahre vierzig [des Friedens] kam der König Khosrau zur Regierung“ (Hofman 1880: 80). ქართული თარგმანი: „აქედან დიდი ხნის შემდეგ ღმერთმა ამ ორ სახელმწიფოს შორის დაამყარა მშვიდობა. [მშვიდობის] მეორმოცე წელს ხოსრო ავიდა ტახტზე“.

როგორც ვხედავთ, თუ კვადრატულ ფრჩხილებში აღდგენილ *des Friedens* (მშვიდობას) ამოვიღებთ, დაგვრჩება, რომ „მეორმოცე წელს ავიდა ხოსრო ტახტზე“, მაგრამ რის მეორმოცე წელზეა საუბარი, ჩვენთვის უცნობია!

ეს საკითხი დეტალურად განიხილა გ. ალასანიამ. მკვლევარმა ყურადღება მიაქცია იმას, რომ ფიხან გუშნასპის *მაჩგვიდობაში* ყველა თარიღი სპარსეთის შაჰების ზეობის წლებითაა ნაანგარიშები და ამ შემთხვევაშიც კავადის მეფობის მეორმოცე წელთან უნდა გვქონდეს საქმე, როდესაც კავადი გარდაიცვალა და ხოსრო ავიდა ტახტზე. მართლაც კავადის მეფობის საერთო წლებს (488-531 წწ.) მისი ძმის, ჯამასპის, მეფობის სამ წელს (496-498 წწ.) თუ გამოვაკლებთ, კავადის მეფობის ზუსტად ორმოცი წელი გამოგვივა, რისი თქმაც უნდოდა კიდევ მარტვილობის ავტორს. ამდენად, ფირან გუშნასპის ტექსტის აღნიშნული მონაკვეთი გ. ალასანიას თვალსაზრისით შემდეგნაირად უნდა აღდგეს: „[კავადის მეფობის] მეორმოცე წელს ავიდა ხოსრო ტახტზე“. საბოლოოდ, მკვლევარმა დაასკვნა, რომ სავარაუდო არაა ვახტანგის გარდაცვლება 503 წელზე უადრეს (ალასანია 2008: 34-45).

ფიხან გუშნასპის *მაჩგვიდობის* აღნიშნული მონაკვეთის გ. ალასანიას მიერ შემოთავაზებულ აღდგენას სრულად ემთხვევა ფიხან გუშნასპის *მაჩგვიდობის* ინგლისურად მთარგმნელისა და გამომცემლის ფლორენს ჯულიენისეული ტექსტის აღდგენაც, თუმცა სამწუხაროდ, ბატონი ჯულიენი გ. ალასანიას არ იმონებებს (ჯულიენი 2023: 52).³

როგორც გ. ალასანიას, ისე ფ. ჯულიენის დასკვნებმა წარმოაჩინა ჰოფმანისეული „აღდგენის“ მცდარობა და ამ აღდგენაზე დაფუძნებული ვ. გილიაძის თვალსაზრისის უსაფუძვლობა.

გორგასლის მეფობის ვახუშტი ბაგრატიონის მიერ შემოთავაზებული თარიღის, რამდენიმე წლით გადმოწევას, ან, პირიქით, გადაწევას, ბუნებრივია, მისი ცხოვრების წლების გადმოწევა-გადაწევაც მოჰყვა. ვინაიდან *ქახთვერთა ცხოვრების* მიხედვით ვახტანგი შვიდი წლის გამეფდა და სამოცი წლის გარდაიცვალა. შესაბამისად, მისი დაბადების თარიღიც მათთვის, ვინც მის გარდაცვალებას 502-505 წლებით ათარიღებს, 442/445 წლებით განისაზღვრა (გორგაძე 1913: 64-67); (ჯანაშია 1973: 104); (ჯავახიშვილი 1979: 329); (ლორთქიფანიძე 1979: 87-88); (ლომოური 1994: 44-48), ხოლო ვ. გოილაძისა და მისი მომხრეებისათვის, ანუ მათთვის, ვინც ვახტანგის გარდაცვალების თარიღად, როგორც ზემოთ დავრწმუნდით, სრულიად უსაფუძვლოდ, 490-491 წლებს მიიჩნევს – 430-431 წლებით. იმავდროულად, ისტორიკოსები ყოველთვის აღნიშნავდნენ, რომ სპარსეთ-ბიზანტიის ურთიერთობების და ამ ურთიერთობებში საკუთრივ ვახტანგის მონაწილეობის შესახებ *ქახთვერთა ცხოვრების* მონათხრობი, ვახტანგის ცხოვრების ხანად მიჩნეულ ისტორიულ ეპოქაში (442/445-502/505; 431-491 წწ.) ვერ ჯდება. მთავარი კი ისაა, რომ ვახტანგ გორგასლის ცხოვრება-მოღვაწეობის ქრონოლოგიის დადგენის მიმართულებით ზემოთ მოყვანილი ამ ორი თვალსაზრისიდან (1. 442/45-502/505 წწ.; 2. 430/31-490/91 წწ.) წყაროებით (ქართული, სომხური, სირიული, ბერძნული) არცერთი არ დასტურდება. ვახტანგის მეფობის წლების შესახებ გავრცელებული თვალსაზრისის რევიზიას პირველად შეეცადა მ. ჯანაშვილი, რომელმაც ვახტანგი, პროკოპი კესარიელის ცნობით, 523 წელს ბიზანტიაში მეუღლითა და შვილებით ჩასული ქართლის „ბასილევს“ (ასე უწოდებს მას პროკოპი) გურგენტან გააიგივა და, შესაბამისად, მიიჩნია, რომ ვახტანგი 523 წლისათვის ჯერ კიდევ ცოცხალი იყო (ჯანაშვილი 1899: 29). იმავე თვალსაზრისს ავითარებს კ. თუმანოვიც, სავარაუდოდ, ჯანაშვილის დასკვნებზე დაყრდნობით – ვახტანგ გორგასალს აიგივებს პროკოპი კესარიელისეულ გურგენტან და მისი გარდაცვალების თარიღად 523 წლის ახლო პერიოდს მიიჩნევს (თუმანოვი 1963: 364). შემდგომში მ. ჯანაშვილი თავის კვლევაში უფრო შორს წავიდა – მან ვახტანგის გურგენტან იგივეობა უარყო, ხოლო გორგასლის გარდაცვალების თარიღად 532 წელი დაასახელა. საბოლოოდ მან ვახტანგის ცხოვრება 472-532 წლებით, ხოლო მეფობა 479-532 წლებით განსაზღვრა (ჯანაშვილი 1906: 207-226). ახალი წყაროების ანალიზისა და საკითხის სიღრმისეული კვლევის საფუძველზე ვახტანგის ცხოვრებას 470/471-531 წლებით, მეფობას კი, შესაბამისად, 478-431 წლებით ვათარიღებთ (სანაძე 2016: 308-347); (სანაძე 2019: 398-402). მთავარი არგუმენტი ასეთი დათარიღებისათვის გახდა ის, რომ 442-502 წლებს შორის პერიოდში არცერთი ომი, მცირემასშტაბიანიც კი, სპარსეთსა და ბიზანტიას შორის არ ყოფილა. ასეთ შემთხვევაში პასუხგაუცემელი რჩებოდა კითხვა, თუ რომელი იყო სპარსეთ-ბიზანტიას შორის ის დიდი ომი, რომელშიც სპარსეთის კოალიციურ ლაშქარში მყოფი ჯერ კიდევ ახალგაზრდა ვახტანგი მონაწილეობდა და რომელმაც ჯუანშერისეული ვახტანგ გოჩგასღის ცხოვრების, როგორც ისტორიული თხზულების, ღერძი შექმნა. მართლაც, ჯუანშერის მიერ თხზულების აგებას თუ ჩავუკვირდებით, ის ვახტანგ გორგასლის ცხოვრებას ყოფს სპარსეთ-ბიზანტიას შორის წარმოებულ აღნიშნულ ომამდე და ომის შემდეგ პერიოდებად. ხოლო ომის შემდეგ პერიოდს კიდევ ორ ქვეპერიოდად ყოფს – ინდოეთში ლაშქრობა და ინდოეთში ლაშქრობის შემდგომი ხანა. აშკარაა, რომ ჯუანშერი ვახტანგ მეფის ცხოვრებაში ამ ომს განმსაზღვრელ როლს ანიჭებს. ეს ომი კი, წყაროების მიხედვით, მხოლოდ სპარსეთ-ბიზანტიის 502-507 წლების ომი შეიძლება იყოს.

ჯუანშერთან აღწერილი სპარსეთ-ბიზანტიას შორის ამტყდარი ომი რომ სწორედ 502-507 წლების ომი იყო, იოლად დავრწმუნდებით, თუ *ქახთვერთა ცხოვრების* მონათხრობს სირიული და ბიზანტიელი ავტორების ცნობებს შევადარებთ. პრაქტიკულად იდენტურია ცნობები ომის დასაწყისის შესახებ – თეოდოსიოპოლზე, იგივე კარნუ ქალაქზე თავდასხმა, თავდამსხმელთა მხრიდან ქალაქის წარუმატებელი ალყა, მოალყეთა ათი/თხუთმეტი ათასიანი კორპუსის ქალაქის კედლებთან დატოვება, კოალიციური ლაშქრის ბიზანტიის სიღრმეში შესვლა და ა. შ. ეს წყაროები *ქახთვერთა ცხოვრების* მონათხრობთან დიდ მსგავსებას ავლენს აგრეთვე სპარსეთ-ბიზანტიის საზავო მოლაპარაკებისა და დადებული ზავის პირობების გადმოცემის კუთხითაც (საზავო მოლაპარაკების მთავარი თემა ჯაზირეთის ქალაქების კუთვნილების საკითხია).

ამგვარად, ვახტანგმა ბიზანტიაში სპარსეთ-ბიზანტიის 502-507 წლების ომის ფარგლებში ილაშქრა. იმხანად ის ოცდაათ წელს მცირედ გადაცილებული იყო. რაც შეეხება ინდოეთში ლაშქრობას, ეს 508 წლის შემდეგ უნდა მომხდარიყო, ხოლო სპარსეთის შაჰი, რომელთან ერთადაც მან ეს ხანგრძლივი, რვაწლიანი ლაშქრობა განახორციელა, იყო კავად I (488-96; 498-31 წწ.). ვახტანგი 531 წელს დაიღუპა ხოსრო ანუშირვანთან ბრძოლაში. ხოსრო ანუშირვანი მამის, კავადის გარდაცვალების შემდეგ მალევე შემოვიდა ქართლში ვახტანგის ან დასამორჩილებლად, ან მასთან საბოლოოდ ანგარიშის გასასწორებლად.

531 წელს გარდაცვლილი ვახტანგი 470/471 წლებში დაიბადა, 478 წელს შვიდი წლის ასაკში გამეფდა და უკვე თოთხმეტი წლის ყმაწვილმა მონაწილეობა მიიღო ვარსქენზე თავდასხმასა და მის დასჯაში. ვახტანგ გორგასლის ცხოვრების აღნიშნული ქრონოლოგია არაერთი სხვა წყაროს მონაცემით დასტურდება, რომელთა მოყვანა წინამდებარე სტატიის ფორმატსა და დანიშნულებას სცილდება (დანვრილებით იხ. სანაძე 2016: 297-347); (სანაძე 2019: 391-403); (სანაძე 2020: 3-182).

ვახტანგ გორგასლის მეფობის ოცდაათი წლით გაახალგაზრდავებამ, ბუნებრივად, მისი მამის მირდატის და პაპის არჩილის მეფობის გადმოწვევაც განაპირობა. აღმოჩნდა, რომ V საუკუნის 40-50-იან წლებში ქართლში არა ვახტანგი, არამედ მისი პაპა არჩილი მმართველობდა და *ქახთვერთა ცხოვრების* მონათხრობი არჩილისა და მისი ვაჟის, მირდატის ალბანეთის (რანი და მოვაკანი) და ადარბადაგანის პიტიხშის წინააღმდეგ ბრძოლის თაობაზე, არის სამხრეთ კავკასიური სახელმწიფოების სპარსეთის წინააღმდეგ საერთო ბრძოლის გამოვლინება. აჯანყების დამარცხების შემდეგ არჩილისა და მისი ვაჟის და ტახტის მემკვიდრის მირდატის მოლაპარაკება და შერიგება სპარსეთთან საჰაკ ბარზაბოდის ასულ საგდუხტზე მირდატის დაქორწინებით დასრულდა.

მოლაპარაკება, სავარაუდოდ, ხავერდოვანი სულაც არ აღმოჩნდა და არჩილს გარკვეულ დათმობებზე წასვლა მოუწია საკუთარი სუვერენიტეტის საზიანოდ. *ქახთვერთა ცხოვრება* ამ მხრივ მნიშვნელოვან ინფორმაციას გვანდის. ირკვევა, რომ არჩილის მეფობაში, როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, სამი მთავარეპისკოპოსი კი გამოცვლილა და მეოთხესაც მთავარეპისკოპოსობა არჩილის მმართველობაში დაუწყია (რაც არჩილის საკმაოდ ხანგრძლივ მეფობაზე მეტყველებს), მაგრამ ვინ იყო ეს მეოთხე? თხზულებიდან ვიგებთ, რომ მისი სახელი მობიდანი ყოფილა! ჭუანშერის მიერ *ვახტანგ გოჩგასდის ცხოვრების* შექმნის დროიდან (VI ს.-ის 70-80-იანი წლები) ხუთასი წლით დაშორებულ ლეონტი მროველს, რა გასაკვირია, რომ სახელი და ტიტული ერთმანეთში არეოდა?! სავარაუდოდ, მობიდანის სახელი ლეონტიმდე ბევრად ადრეც დაიკარგა სწორედაც ტიტულის სახელად აღქმის გამო. საქმე ისაა, რომ მობიდანი სპარსული სიტყვაა და ეპისკოპოსის შესატყვისია. რაც შეეხება მთავარეპისკოპოსს – ის მობედან-მობედია, რაც ეპისკოპოსთა თავს ნიშნავს. ამდენად, არჩილის მეფობის ბოლო პერიოდში (459-464/466 წწ.), რაც სწორედაც პეროზის მეფობის საწყის წლებს შეესაბამება, ქართლში მობედან-მობედი გამოუგზავნიათ და ქართლის ეკლესიის თავად დაუყენებით. ასე რომ, თუმცა, ალბანეთისა და ადარბადაგანის პიტიხშის ასულზე დაქორწინებით არჩილმა თავის ვაჟს, მირდატს ტახტი შეუნარჩუნა, მაგრამ იძულებული გახდა სპარსეთის მიმართ დიდ კომპრომისზე წასულიყო – ქვეყანაში მობედან-მობედი მიეღო და ამით ქართლის ეკლესიაზე სპარსეთის მხრიდან კონტროლს დასთანხმებოდა.

არჩილ მეფე დაახლოებით 464-466 წლებში, სავარაუდოდ, 70/75 წლის ასაკში უნდა გარდაცვლილიყო. იმავე 466 წლის ახლო ხანებში ქართლის ტახტი მისმა ვაჟმა მირდატმა დაიკავა, რომელსაც მამისაგან განსხვავებით დიდხანს არ უმეფია – ის ვახტანგის შვიდი წლის ასაკში ყოფნისას, 478 წელს გარდაიცვალა. იმ ხანის ქართლის მეფეების უფლებრივი შეზღუდვა კარგად ჩანს *ქახთვერთა ცხოვრების* იმ მონაკვეთში, რომელშიც ავტორი ვახტანგის მცირეწლოვანების პერიოდში (478-484 წწ.) საგდუხტ დედოფლის, როგორც რეგენტის, მმართველობის შესახებ გვამცნობს: „საგდუხტ დედოფალი განაგებდა მეფობასა ძალითა და შეწევნითა მამისა თვისისათა“ (ყაუხჩიშვილი 1955: 145). როგორც ვხედავთ, საგდუხტი, როგორც ვახტანგის რეგენტი, დამოუკიდებელი მმართველი სულაც არ იყო. ის უშუალოდ მამამისის, ალბანეთისა და ადარბადაგანის პიტიხშის ზედამხედველობით განაგებდა ქვეყანას.

ქართული ისტორიული წყაროები მობიდან-მოხედს კვლავაც მთავარეპისკოპოსად მოიხსენიებენ, რაც არაა სიმართლისაგან შორს, მაგრამ *შუშანიკის წამებამ*, როგორც თანადროულმა ძეგლმა, განსხვავება მაინც შენიშნა და სამოელს, მთავარეპისკოპოსის ნაცვლად, „თავი ეპისკოპოსთაჲ“ უწოდა. მთავარეპისკოპოსსა და „თავი ეპისკოპოსთაჲს“ შორის არსებული ერთგვარი განსხვავება ე. გიუნაშვილმა და ზ. სარჯველაძემაც შეამჩნიეს და „თავი ეპისკოპოსთაჲ“, ყოველგვარი საფუძვლის გარეშე, *შუშანიკის წამების* 1990 წლის გამოცემაში კათალიკოსად განმარტეს: „სამოელ, თავი ეპისკოპოსთაჲ (კათოლიკოსი)...“ (გიუნაშვილი, სარჯველაძე 1990: 58).

ეპისკოპოსთა თავად მოხსენიების გამო *შუშანიკის წამების* სამოელს კათოლიკოსად მიიჩნევს ბ. ხურცილავაც, რომელიც ცდილობს წყაროთა მონაცემები „მოარგოს“ საკუთარ კონსტრუქციას, რაც მარტივი საქმე არაა. ბ. ხურცილავას დასკვნების შედეგად, პეტრე ველარ გამოდის ქართლის პირველი კათოლიკოსი (ვინაიდან მკვლევარს მისი პირველობა ქართლის საკათალიკოსო ტახტზე ხელს უშლის საკუთარი თეორიის ჩამოყალიბებაში), თუმცა ყველა წყარო ადასტურებს, რომ სწორედაც პეტრეა ქართლის პირველი კათოლიკოსი! პირველი კათოლიკოსის ნაცვლად, ბ. ხურცილავას ვერსიით, პეტრე გაიგივებულია 506 წლის დვინის კრებაზე დასახელებულ ქართლის მღვდელმთავარ გაბრიელთან, ხოლო *შუშანიკის წამებაში* დასახელებული სამოელი (რომელიც ბ. ხურცილავას თვალსაზრისით, იმავდროულად, იოველიცაა) იქცევა 476-477 წლებში ხელდასხმულ ქართლის პირველ კათალიკოსად. რთულია კამათი მკვლევართან, რომელიც წყაროთა მონაცემებს უგულებელყოფს და დასკვნებს წინასწარ კონსტრუირებულ სქემას არგებს.

ზ. სარჯველაძე, ე. გიუნაშვილი და ბ. ხურცილავა სულაც არ არიან პიონერები *შუშანიკის წამების* სამოელის კათოლიკოსად გამოცხადების საკითხში. ამის შესახებ ბევრად ადრე აქვს გამოთქმული მოსაზრება კ. თუმანოვს, რომელიც, აგრეთვე, კათოლიკოსად მიიჩნევს სამოელს და მას 506 წლის დვინის კრებაზე მოხსენიებულ ქართლის ეკლესიის მეთაურ გაბრიელთან აიგივებს. მკვლევარი უშვებს შესაძლებლობას, რომ ხელნაწერში სახელი გაბრიელი სამოელის არასწორად ამოკითხვის შედეგად გაჩნდა, ანუ გაბრიელი, მისი თვალსაზრისით, ხელნაწერის დაზიანების შედეგად სამოელისაგან მიღებული შერყვნილი ფორმაა (თუმანოვი 1954: 170-171). სამწუხაროდ, დასკვნა უსაფუძვლოა. ეს სახელები ჟღერადობითაც და დაწერილობითაც სრულიად განსხვავებულია საიმისოდ, რომ გადამწერის შეცდომა ან ქარაგმის არასწორი გახსნა გვევარაუდა (მხედრულად: გ^ბრლ და ს^მლ; ნუსხურად: გ^ბრლ, ს^მლ).

ყველა წყარო, რომლებიც ამ საკითხს ეხება, გვეუბნება, რომ ქართლის პირველი კათოლიკოსი იყო პეტრე და მის შემდეგ – სამოელი. *შუშანიკის წამებაში* მოხსენიებულ ეპისკოპოსთა თავ სამოელს არავითარი კავშირი არა აქვს პეტრეს შემდგომ კათალიკოს სამოელთან, მათ ერთმანეთს სამოც წელზე მეტი ამორებს. კათოლიკოსი სამოელი დაახლოებით 535/555 წლებს შორის კათოლიკოსობდა. ის არის ევსტაგე მცხეთელის წამებაში მოხსენიებული ქართლის კათოლიკოსი სამოელი. მაგრამ დავუშვათ, რომ ზ. სარჯველაძე და ე. გიუნაშვილი მართლები არიან და *შუშანიკის წამების* სამოელი პეტრეს შემდგომი სამოელ კათოლიკოსია, მაშინ პეტრე როდისღა კათალიკოსობდა? ეპისკოპოსთა თავი სამოელი *შუშანიკის წამებაში* თხზულების დასაწყისშივე ჩანს, რაც იმას მოწმობს, რომ ის 468/470 წლისათვის უკვე აღნიშნულ თანამდებობას ფლობს. დავუშვათ, რომ ის სწორედაც 468 წელს შეუდგა თავისი მოვალეობის შესრულებას, მანამდე კი პეტრე იყო. გამოდის, რომ პეტრეს კათოლიკოსობა ყველაზე გვიან, 460 წელს უნდა დაეწყოს. ამ დროს ვახტანგის დაბადების თარიღად, თუნდაც ძველ, ტრადიციულ თარიღს, 442 წელს თუ ავიღებთ, გავა, რომ ვახტანგი 460 წლისათვის მხოლოდ თვრამეტი წლის იქნებოდა. წყაროებით კი პეტრე კათოლიკოსად ვახტანგმა ინდოეთში რვანლიანი ლაშქრობიდან დაბრუნებულმა განაწესა, მაშ, როდის წავიდა ვახტანგი ინდოეთში სალაშქროდ, ათი წლის ასაკში?

ამ შემთხვევაში ჩვენ უცილობლად უნდა გავითვალისწინოთ ვახტანგის ცხოვრების ამბების თანმიმდევრობა. იმ ძველ ხანაში ერთიანი ერის (საიდანაც ხდება ამბების ათვლა) არარსებობის გამო ქრონოლოგია არც თუ ისე ზუსტი იყო, მაგრამ ამბების თანმიმდევრობა თხზულების ავტორებმა კარგად უწყობდნენ. თუ დავუშვებთ, რომ სამოელი თუნდაც 475

წლისთვის კათოლიკოსია, მაშინ უნდა მივიჩნიოთ, რომ პეტრე უკვე გარდაცვლილია, ხოლო მიქაელი მანამდე იყო მთავარეპისკოპოსი, ეს კი არანაირ ქრონოლოგიაში არ ჯდება.

ახლა დავუშვათ, რომ ვახტანგი, როგორც ამას ვ. გოილაძე და მისი თანამოაზრეები გვთავაზობენ, მართლაც, 430/431 წლებში დაიბადა, ასეთ შემთხვევაში მან V საუკუნის 50-იან წლებში ჯერ კიდევ იეზუდისგან II-სთან ერთად ცენტრალურ აზიაში კიდარიტების წინააღმდეგ ილაშქრა და იქიდან დაბრუნებულმა პეტრე 460 წელს განაწესა კათოლიკოსად, რომელიც 468 წელს უკვე სამოელმა შეცვალა. ამ შემთხვევაშიც არაფერი გამოვა იმიტომ, რომ წყაროებისავე ცნობით, პეტრე ვახტანგის გარდაცვალების მომსწრეა და ერთხანს შემდგომაც, მისი ვაჟის, დარჩილის სიცოცხლეშიც აგრძელებს კათოლიკოსობას. სამოელი კი მისი გარდაცვალების შემდეგ იკავებს ტახტს. გამოდის, რომ, თუ სამოელი 475-477 წლებში კათოლიკოსია, პეტრე უკვე გარდაცვლილია, შესაბამისად, ვახტანგიც გარდაცვლილია. ვახტანგმა კი სამოცი წელი იცოცხლა. სამოც წელს 477 წლიდან უკან თუ გადავითვლით (ვინაიდან ამ წლისათვის შუშანიკის წამება „ეპისკოპოსთა თავად“ სამუელს გვისახელებს და თუ მას ჩავთვლით კათოლიკოსად, მაშინ ვახტანგი გარდაცვლილად უნდა მივიჩნიოთ), მაშინ ვახტანგის დაბადება 417 წელს უნევს. თუ ვახტანგის ცხოვრების წლებად 417-477 წლებს მივიჩნივთ, მაშინ ის ვახტანგი ვინდა არის, რომელიც 484 წლისათვის, ლაზარ ფარპეცის ცნობით, ვარსქენ პიტიახში მკვლელობაში მონაწილეობს? და ა. შ.

გარდა ამისა, დამატებით შეგვიძლია აღვნიშნოთ, რომ 475 წელს ქართლის ეპისკოპოსთა თავად მყოფი პირისათვის 506 წლის დვინის კრებამდე სიცოცხლე (ოცდაათი წელი მთავარეპისკოპოსობა), იმ პერიოდისათვის სიცოცხლის ხანგრძლივობის საშუალო ასაკის გათვალისწინებით, ფრიად საეჭვოა. რაც მთავარია, მირდატის, და შემდგომ – საკუთრივ ვახტანგ გორგასლის ხანაში, მისივე ცხოვრებიდან და მოქცევაჲ ქახთისაჲს ქჰონიკიდან ჩვენთვის ცნობილნი არიან მობიდან, იოველი და ბინქარან//გლონოქორი, რომელსაც, ქახთვერთა ცხოვრების მიხედვით, მოსდევს მიქაელი. თუ სამუელი 475 წლიდან 506 წლამდე უწყვეტად იყო კათოლიკოსი, მაშ, როდისღა მთავარეპისკოპოსობდნენ დანარჩენები?

შუშანიკის წამებაში მოხსენიებულ სამოელს გ. მამულია აიგივებს კორიუნის მამჭოცის ცხოვრებაში ნახსენებ სამოელთან (ქართლში პირველი სტუმრობისას კორიუნის მიერ მოწაფედ წაყვანილ სამუელთან), რომელიც შემდგომში, მამჭოცის ქართლში მეორედ მოსვლის დროისათვის (428-430 წლები) სამეფო სახლის ეპისკოპოსად ჩანს (მამულია 1992: 30-32). მამჭოცის პირველი მოსვლა საქართველოში 396-405 წლებშია სავარაუდო. 405 წელიც რომ ავიღოთ, ყმაწვილი, რომელსაც იმხანად მამჭოცი მოწაფედ წაიყვანდა, ათი წლის მაინც ხომ უნდა ყოფილიყო, თუ მეტის არა? ასეთ შემთხვევაში ის 475 წლისათვის სულ მცირე, ოთხმოცი წლის იქნებოდა და ნაკლებად სავარაუდოა, რომ ამდენი ხანი ეცოცხლა.

მთელი ეს გაუგებრობა მეფე არჩილის, მისი ვაჟის, მირდატისა და საკუთრივ ვახტანგ გორგასლის ქრონოლოგიის გაუმართავობის შედეგია. ვინაიდან მკვლევრები არაზუსტი ქრონოლოგიური ბჯენებით ოპერირებდნენ (მაგ., როგორიცაა, თუნდაც გვიან ჩამატებული „ლეონ დიდი“ და მისთანანი), შედეგებიც სათანადოა. ახლა კვლავაც მობიდანს დავუბრუნდეთ.

არჩილი, რომელიც, ჩვენ მიერ შემოთავაზებული ახალი ქრონოლოგიით, ქართლში 431-466 წლებში მმართველობს (თუმცა 428-431 წლებში ის მირდატის ტყვედ ყოფნის პერიოდში, ამ უკანასკნელის გარდაცვალებამდე, სავარაუდოდ, ასრულებდა მეფის ნაცვლის მოვალეობას), თავისი მეფობის ბოლო წლებში (459-465) არის სპარსეთის შაჰის, პეროზის თანამედროვე. ასე რომ, ბასილის გარდაცვალების შემდეგ მობიდანის, ანუ არჩილის მეფობაში რიგით მეოთხე მთავარეპისკოპოსის ხელდასხმა დაახლ. V საუკუნის 60-იანი წლების დასაწყისში, ანუ პეროზის სპარსეთის ტახტზე ასვლიდან (459 წ.) მალევე უნდა მომხდარიყო. როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, მობიდანის უბრალოდ ეპისკოპოსი არ იყო. ის წყაროებში არჩილის მეფობაში ხელდასხმული მეოთხე მთავარეპისკოპოსი, სინამდვილეში კი მობიდან-მობედი - ეპისკოპოსთა თავია. ასეთად სახელდება კიდევ სამოელი შუშანიკის წამებაში. ყოველივე ამის გათვალისწინებით უნდა დავასკვნათ, რომ არჩილის მეფობის ბოლოს (460-644/66 წლებში) ხელდასხმული მეოთხე მთავარეპისკოპოსი მობიდანის და შუშანიკის წამებაში 468 წლისათვის დასახელებული ეპისკოპოსთა თავი სამუელი ერთი და

იგივე პირია (სანაძე 2019: 420-423). ახლა გასაგები ხდება ეპისკოპოსთა თავის, სამუელის, გასაოცარი პასიურობა კონფლიქტში. ქართლის მთავარეპისკოპოსი, რომელსაც ქვეყანაში უდიდესი გავლენა უნდა ჰქონოდა, სრულებით არ ცდილობს პიტიახში ზემოქმედებას, რაც მისი სპარსეთზე დამოკიდებულებითა და სპარსეთის შაჰის მიმართ ანგარიშვალდებულებით უნდა აიხსნას.

მობიდან-მობედმა სამუელმა არჩილის ხანაში კი დაიწყო თავისი მოვალეობების შესრულება, მაგრამ ქართლის ეკლესიის მეთაურობა მას ძირითადად მირდატის მმართველობაში (464/466- 478 წწ.) მოუწია. ის, მართლაც, ჩანს შუშანიკის გარდაცვალების დროს, მაგრამ შემდგომ მალევე უნდა გარდაცვლილიყო და ეპისკოპოსთა თავის რანგში მას იოველი უნდა ჩანაცვლებოდა. მართალია, *ქახთვედთა ცხოვრება* იოველს არ იცნობს, მაგრამ მასზე, როგორც ვახტანგის თანადროულ მთავარეპისკოპოსზე, ინფორმაციას მოქცევად *ქახთისაჲს ქჳონიკა* გვანჯდის.

აშკარაა, რომ *ქახთვედთა ცხოვრებაში* მთავარეპისკოპოსების ჩამონათვალიდან სამუელი და იოველი ამოღებულია. მოქცევას *ქჳონიკამ* კი მხოლოდ იოველი შემოგვინახა. რატომ უნდა გამქრალიყო *ქახთვედთა ცხოვრების* მთავარეპისკოპოსთა ჩამონათვალიდან სამუელი და იოველი? ალბათ, დიდად არ შევცდებით, თუ ვიტყვით, რომ *ქახთვედთა ცხოვრებიდან* ორივეს ამოღება განაპირობა 1. მათმა მობიდან-მობედობამ და 2. მწვალებლური ქრისტიანული მოძღვრების (სავარაუდოდ, ნესტორიანობის) მიმდევრობამ.

ვახტანგის მიერ ვარსქენის მოკვლისა და სპარსეთის წინააღმდეგ აჯანყების შემდეგ სპარსეთთან კვლავაც შერიგება მოხდა, მაგრამ ქართლის მეფის უფლებრივი მდგომარეობა უფრო დამძიმდა: იოველის გარდაცვალების შემდგომ, ახალი მობიდანის გამოგზავნის ნაცვლად, სპარსეთმა ახლა უკვე დინქარი (*ქახთვედთა ცხოვრების* მიხედვით – ბინქარანი) მოავლინა. მოქცევად *ქახთისაჲს ქჳონიკა* ბინქარ//ბინქარანს არ იცნობს, სამაგიეროდ გლონოქორს გვთავაზობს. ქართულ ისტორიოგრაფიაში დიდი ხანია გამოთქმულია მოსაზრება ბინქარ//ბინქარანისა და გლონოქორის იდენტურობის თაობაზე (კეკელიძე 1955: 39). ამ თვალსაზრისს დასაშვებად მიიჩნევდა მ. ლორთქიფანიძეც (ლორთქიფანიძე 1979: 77). ა. კოხრიძემ უარყო გლონოქორის ბინქარანთან იგივეობა და ის მეფე არჩილის პერიოდში *ქახთვედთა ცხოვრებაში* ჩამოთვლილი ოთხი მთავარეპისკოპოსიდან რიგით მეორედ დასახელებულ გრიგოლად მიიჩნია, რის გამოც მას გლონოქორ-გრიგოლს უწოდებს (კოხრიძე 1981: 79-82). ამ საკითხის კვლევამ, როგორც ქვემოთაც წარმოვაჩინო, აჩვენა, რომ კ. კეკელიძის მოსაზრებას ალტერნატივა არა აქვს.

მოქცევად *ქახთისაჲს ქჳონიკა* გლონოქორის შესახებ აღნიშნავს: „ესე მთავარეპისკოპოსი ერისთავადაც იყო ბარზაბოდ პიტიახშისაგან ქართლს და ჰერეთს“ (აბულაძე 1963: 92). ამგვარად, როგორც ვხედავთ, ქართლის ახალგაზრდა მეფის, ვახტანგის უფლებები ფრიად შეიზღუდა და მას ახლა ბინქარ//ბინქარანის ზედამხედველობის ქვეშ უნდა ემეფა. საინტერესოა, რომ ეს ბინქარ//ბინქარანი მოქცევად *ქახთისაჲს ქჳონიკის* ცნობით, არა მხოლოდ მთავარეპისკოპოსი იყო, არამედ „ერისთავადაც იყო ბარზაბოდ პიტიახშისაგან ქართლს და ჰერეთს“ (აბულაძე 1963: 92). აშკარაა, რომ ბინქარანით სპარსეთმა ვახტანგის მიერ მოკლული ვარსქენ პიტიახში ჩაანაცვლა. მიუხედავად ამისა, ვახტანგის სპარსეთთან შერიგება შედგა და სპარსეთის მხრიდან მისი დევნა შეწყდა, რამაც ვახტანგს ქართლში უსაფრთხოდ დაბრუნების საშუალება მისცა. სწორედ ამ შემორიგების შემდეგ გაემართა ვახტანგი თავის ბიძასთან (დედის ძმა), ალბანეთისა და ადარბაღანის პიტიახში ვარაზ-ბაკურთან ერთად ოვსთა წინააღმდეგ საბრძოლველად, იქიდან კი იალბუზის ჩავლით აფხაზეთში შევიდა და ბიზანტიელთა მიერ ეგრისისათვის წართმეული აფხაზეთისა და საკუთრივ ეგრისის ციხეები (ციხე-გოჭამდე) დალაშქრა, რითაც სპარსეთს ერთგულება დაუმტკიცა.

ახლა კვლავაც ბინქარისა და გლონოქორის საკითხს დავუბრუნდეთ. სახელის ჩვენამდე მოღწეული ფორმებია, *ქახთვედთა ცხოვრებაში*: ბინქარან / ბინაქარ / ბინქარ / ბანქარ, შინქარან / შინაქარ; მოქცევად *ქახთისაჲს* დაცული ფორმებია: გლონოქორ და ბოლნოქონ, ეს უკანასკნელი პირველის დამახინჯებაა. *ქახთვედთა ცხოვრებაში* ბ ასონიშნის შ-დ ქცევა და „ბინქარანის“ „შინქარანად“ წაკითხვა, ნუსხურად დაწერილ ხელნაწერებში ბ და შ

ასო-ნიშნების მსგავსებამ გამოიწვია, რაც შეეხება დაბოლოება ან-ს, ის ირანულ ენაში მრავლობითის ნიშანია და ხშირად ერთვის სახელებს. ამიტომ *ქახთვედთა ცხოვრების* ჩამოთვლილი ფორმებიდან საფუძვლად უნდა ავიღოთ ბინქარ, ხოლო *მოქცევაჲს* ფორმებიდან კი – გლონოქორ.

როგორც ძველი ხელნაწერების გაცნობით შეიძლება დავრწმუნდეთ, ცნობილი გეოგრაფიული და საკუთარი სახელები, ისევე, როგორც ცნობილი თანამდებობები ან წოდებები იწერებოდა დაქარაგმებით, ხშირად მხოლოდ თანხმოვნებით, რაც, საუკუნეების გასვლის შემდეგ, როდესაც თვით ის საკუთარი სახელები დავიწყებას მიეცა, მათი გახმოვანების მრავალწერსიულობის მიზეზი გახდა. ამიტომ ხმოვნები უნდა უგულებელვყოთ და მხოლოდ თანხმოვნებით ვიმსჯელოთ.

ბინქარ გლონოქორ

ბ-ნქრ გლ-ნქრ

აშკარაა, რომ ორივე სახელი *ნქრ* თანხმოვნებს შეიცავს. მ. ანდრონიკაშვილის თვალსაზრისით, ბინქარი საშუალო სპარსული დინქარ-ის შერყვნილი ფორმა უნდა იყოს, რაც რელიგიის მსახურს, მორწმუნეს ნიშნავს (ანდრონიკაშვილი 1966: 451). როგორც ქვემოთ დავრწმუნდებით, ეს სახელი ისევე, როგორც მობიდანის (ეპისკოპოსი), არ იყო საკუთარი სახელი და ზოგადად რელიგიის მსახურის (თანაც, იმის მიუხედავად, თუ რა რელიგიას ემსახურებოდა) აღსანიშნავად გამოიყენებოდა.

დინქარი სპარსი, მაგრამ ქრისტიანი მღვდელმთავარი იყო ისევე, როგორც ქრისტიანი მღვდელმთავრები იყვნენ მობიდანები – სამოელი და იოველი. მხოლოდ *ქახთვედთა ცხოვრების* გვიანდელი რედაქტირებით სპარსული წარმომავლობისა და „არაქვშმარიტი“ ქრისტიანობის გამო მიეწერა დინქარს ცეცხლთაყვანისმცემელთა ეპისკოპოსობა. რატომ იხსენიება ის *მოქცევაჲს ქჰონიკაში* გლონოქორად? ამ შემთხვევაში მისი საკუთარი სახელის დაქარაგმებული ვერსია შემოგვრჩა. სინამდვილეში ეწერა გლ[დი]ნქ[ა]რ. მემათიანემაც ის პირდაპირ წაიკითხა, როგორც გლნქრ. ბუნებრივია, ის მიხვდა, რომ სახელი დაქარაგმებული იყო, თუმცა, ვინაიდან მან სიტყვა საკუთარ სახელად გაიაზრა, ხოლო რომელი იყო ეს სახელი, არ იცოდა, გაახმოვანა თანხმოვნებს შორის ერთი და იმავე „ო“ ხმოვანის ჩაამატებით. ასე მივიღეთ გლონოქორ. თუ რომელი საკუთარი სახელი იმალება გლ ქარაგმაში, ამას ქვემოთ საგანგებოდ შევხებით. ახლა კი გავარკვიოთ, როდის და რა ვითარებაში შემოვიდა დინქარი ქართლში. *ქახთვედთა ცხოვრებით* დინქარი ალბანეთის პიტიახშმა, საჰაკ ბარზაბოდმა გამოგზავნა ქართლში, მას შემდეგ, რაც საკუთარი ქალიშვილი, საგდუხტი, რომელიც მამასათან თავისი ვაჟის, ვახტანგისათვის ტახტის შენარჩუნების თხოვნით იყო ჩასული, შეიწყალა და შვილიშვილისათვის ტახტის შენარჩუნებას დაჰპირდა.

საგდუხტი მამასთან უნდა ჩასულიყო ან უშუალოდ ვახტანგის მიერ ვარსქენის მოკვლის შემდეგ – 484/485 წელს, ან ვახტანგის სპარსეთის წინააღმდეგ აჯანყებაში დამარცხების შემდეგ, 487/488 წლისათვის.⁶ რაც შეეხება დინქარის გამოგზავნას, ამის წინაპირობა უნდა ყოფილიყო მობიდანის, ანუ ეპისკოპოს იოველის გარდაცვალება. ეპისკოპოსთა თავს (მობიდან) იოველს, როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, სამოელის გარდაცვალების შემდეგ დაახლ. 477/478 წელს უნდა დაეწყო ეპისკოპოსობა. მეფეებისაგან განსხვავებით, რომელთა კურთხევა შესაძლოა ყმანვილობაშიც მომხდარიყო, ეპისკოპოსად, მით უფრო, მთავარეპისკოპოსად კურთხევა მოწიფულ ასაკში (35/40 წლის) ხდებოდა. 478 წლისათვის მთავარეპისკოპოსად ნაკურთხი იოველი 488/489 წლისათვის სულ მცირე 47/52 წლის იქნებოდა, რაც იმხანად საზოგადოების შედარებით უზრუნველყოფილი, ელიტარული ნაწილისათვის სიცოცხლის ხანგრძლივობის საშუალო ასაკი იყო. ასე რომ, დიდად არ შევცდებით, თუ იოველის გარდაცვალებისა და დინქარით მისი ჩანაცვლების თარიღად 489 წლის ახლო ხანებს მივიჩნევთ.

როგორც მობიდან-მობედები – ეპისკოპოსთა თავები – სამოელი და შემდეგ იოველი, ქართლში გამოგზავნა სპარსეთის შაჰმა, პეროზმა, დინქარი ახლა უკვე მისმა ვაჟმა, სპარსეთის ახალმა შაჰმა, კავადმა (პირველად – 488-496 წწ., მეორედ – 498-531 წწ.), სავარაუდოდ, თავისი მეფობის დასაწყისშივე გამოგზავნა.

ქაჩთვედთა ცხოვრება [დ]ინქარს (ბინქარ/ბინქარანს) ცეცხლისმსახურად, ანუ მაზდეან მღვდელმთავრად გვაცნობს (ყაუხჩიშვილი 1955: 145). მაგრამ დინქარი, როგორც ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, იყო არა ცეცხლისმსახური, არამედ არაქალკედონური მრწამსის მიმდევარი. ამას პირდაპირ გვეუბნება მოქცევაჲ ქაჩთღისაჲს ქჲონიკა. ეს ირკვევა საკუთრივ ქაჩთვედთა ცხოვრების სხვა მონაკვეთიდანაც: „...ესე მიქაელ ეპისკოპოსი წინააღუდგა ბინქარან მაცთურსა, რამეთუ ასწავებდა ყოველთა ქართველთა სჯულსა ქეშმარიტსა“ (ყაუხჩიშვილი 1955: 145).

ამგვარად, დინქარი ცეცხლთაყვანისმცემლობას კი არ უქადაგებდა ქართველებს, არამედ არაქეშმარიტ სჯულს, მწვალებლურ მოძღვრებას, რაც იმ პერიოდისათვის სპარსეთის მიერ იყო მხარდაჭერილი. მხოლოდ ქაჩთვედთა ცხოვრების გვიანდელი რედაქტირებით სპარსული წარმომავლობისა და „არაქეშმარიტი“ ქრისტიანობის გამო მიეწერა დინქარს ცეცხლთაყვანისმცემელთა ეპისკოპოსობა.

როდის დაასრულა დინქარანმა მოღვაწეობა? ამავე საკითხს უკავშირდება მიქაელის მთავარეპისკოპოსობის დასაწყისიც. ეპისტოღეთა წიგნი 506 წლის დვინის საეკლესიო კრებაზე საქართველოს მხრიდან გაბრიელ კათოლიკოსს ასახელებს (ალექსიძე 1968: 87, 97). კათოლიკოსის შესატყვისად წყაროებში ხშირად მოიხსენიება მღვდელმთავარი, მამამთავარი. სავარაუდოდ, თავის დროზე ამავე სახელით უნდა მოეხსენიებინათ მთავარეპისკოპოსიც, რომელიც, ბუნებრივია, მღვდელმთავარი იყო. ეპისტოღეთა წიგნში, კირიონისადმი გაგზავნილ წერილებში, გაბრიელს მოიხსენიებენ კათოლიკოსად, სავარაუდოდ, კირიონის კათოლიკოსობის გავლენით, როდესაც გაბრიელის ქართლის ეკლესიის სამაგალითო წინამძღვრად წარმოიქმნა სურთ. ვფიქრობთ, უფრო სანდოა ტექსტის ის მონაკვეთი, რომელშიც 506 წლის დვინის კრებაზე ქართლის მხრიდან მონაწილე მღვდელმთავრებია ჩამოთვლილი. აქ გაბრიელი მცხეთის ეპისკოპოსად იწოდება. მართლაც, აბრაამ სომეხთა კათოლიკოსის მიერ კირიონ ქართლის კათოლიკოსისადმი მიწერილ მესამე ეპისტოლეში ვკითხულობთ:

დაგმე შენც ქალკედონის წყეული კრება... როგორც შენმა წინაპარმა ნეტარმა გაბრიელ ქართლის კათალიკოსმა დაწყევლა... თავისი თანამოსაყდრეებითურთ, რომელთა სახელებია: თვითონ გაბრიელ ეპისკოპოსი მცხეთისა (ხაზი ჩვენია – მ. ს.) სახელოვანი, პალგენ ეპისკოპოსი სეფე სახლისა ... დავით ეპისკოპოსი ბოლნისისა ... საჰაკ ეპისკოპოსი ტფილისისა... (ალექსიძე 1968: 97).

ეს სწორედაც, გაბრიელის მთავარეპისკოპოსობასა და სამთავროს ტახტის პყრობაზე მიუთითებს. დვინის კრება 506 წელს ჩატარდა. ვახტანგ გორგასლის ცხოვრების ძველ ქრონოლოგიას თუ ავიღებთ, რომლითაც მის გარდაცვალებას 502 წლის ახლო ხანებში ვარაუდობენ, გამოდის, რომ 506 წლისათვის ქართლში ვახტანგის ვაჟი, დარჩილი მეფობდა. ქაჩთვედთა ცხოვრების მიხედვით კი სრულიად უცილობელია, რომ ვახტანგის ბოლო ბრძოლისას კათოლიკოსი პეტრეა. პეტრეა ქართლის კათოლიკოსი დარჩილის მეფობის პირველ წლებშიც, შემდგომ კი – სამოელი. ასეთ შემთხვევაში ადგილი აღარ რჩება გაბრიელისათვის. ყველაფერი თავის ადგილზე დგება, ვახტანგ გორგასლის ახალ ქრონოლოგიას თუ მივყვებით: დინქარი, ანუ სარწმუნოების მსახური გაბრიელი, 506 წელს დვინის კრებას მცხეთის ეპისკოპოსის რანგში ესწრება, რაც მთავაჩეპისკოპოსად ყოფნის იდენტურია. მაგრამ ამ კრებიდან მალევე მას ვახტანგი ქართლიდან გააძევეს და ქართლის მთავარეპისკოპოსის ტახტს მიქაელს ჩააბარებს.

ის, რომ დინქარის ქართლიდან გაძევება სპარსეთ-ბიზანტიას შორის ჯერ კიდევ დაუსრულებელი ომის ფარგლებში, 506 წლისათვის ხდება, კარგად ჩანს ქაჩთვედთა ცხოვრებიდანაც. ვახტანგი ბიზანტიის კეისარს (ამ შემთხვევაში – ანასტასის) სპარსეთის წინააღმდეგ თავისი აჯანყების შესახებ ატყობინებს და დახმარებას სთხოვს:

მაცთური ბინქარან მივეც საპყრობილესა და სიკვდილისაგან (სიკვდილის შიშით – მ. ს.) გარდაიხვეწა. მან უკუე მოიყვანა სპარსნი ქართლად. და დავსუ ეპისკოპოსად მი-

ქაელ, კაცი სარწმუნო.⁷ ხოლო ბინქარან, ვითარცა მოიწია საზღვართა ქართლისათა, მოკუდა. ან სწრაფით წარმოემართნენ სპანი შენნი, რათა აქა შინა დაეცნენ ყოველნი მტერნი ჯუარისანი (ყაუხჩიშვილი 1955: 179).

აშკარაა, რომ მთავარეპისკოპოსად მიქაელი ვახტანგმა (და არა - საგდუხტმა) ბინქარ/დინქარის გაძევების შემდეგ დააყენა, დინქარმა კი შემოიყვანა სპარსელები, რათა დაესაჯა ვახტანგი, თუმცა ის ქართლში მოსვლისთანავე გარდაცვლილა. ეს აჩვენებს, რომ დინქარი საკმაოდ მხცოვანი იყო. მან ქართლის მმართველობა და მთავარეპისკოპოსობა ჯერ კიდევ 487/489 წლისათვის ჩაიბარა. თუ დინქარსაც მთავარეპისკოპოსად კურთხევის დროისათვის ოცდათხუთმეტი-ორმოცი წლის ასაკში მაინც მოვიაზრებთ, მაშინ 506 წლისათვის ის ორმოცდათოთხმეტი/ორმოცდაცხრამეტი წლის უნდა ყოფილიყო, რაც კარგად ესადაგება *ქაიხვედთა ცხოვრების* ინფორმაციას იმის თაობაზე, რომ მთავარეპისკოპოსის ტახტის დაბრუნებისათვის მეზობელი დინქარი ბუნებრივი სიკვდილით გარდაიცვალა. აქ, იმას თუ გავითვალისწინებთ, რომ ვახტანგის ბრძოლა ქართლში შემოჭრილ სპარსელებთან დაახლოებით 505-507 წლების პერიოდში ხდება, და იმასაც, რომ *ეპისკოპდეთა წიგნი* 506 წლის დვინის კრებაზე ქართლის ეკლესიის საჭეთმპყრობლად, ე. წ. კათალიკოსად გაბრიელს გვისახელებს, სხვა არაფერი გვრჩება, გარდა იმის აღიარებისა, რომ ამ ბინქარ/დინქარის საკუთარი სახელი გაბრიელი იყო (როგორც ზემოთ შევნიშნეთ, დინქარი სასულიერო პირის წოდება იყო და არა - საკუთარი სახელი). ახლა უკვე შეგვიძლია პასუხი გავცეთ კითხვას, თუ როგორ უნდა წაკითხულიყო (გახსნილიყო) დაქარაგმებული *გდნქი* (დაქარაგმებული ნაწილებს ვათავსებთ კვადრატულ ფრჩხილებში): *გ[აბრიე]ლ [დინქ]არ[ი]*. ეს დინქარ გაბრიელი, მცხეთის ეპისკოპოსი, ის გაბრიელია, რომელიც, როგორც ქართლის ეკლესიის ეპისკოპოსთა თავი, დაესწრო 506 წლის დვინის კრებას და რომელიც კათალიკოსადია მონათლული, როგორც *ეპისკოპდეთა წიგნში* (აბრაამ სომეხთა კათოლიკოსის ეპისტოლეები), ისე, მასზე დაყრდნობით - უხტანესის თხზულებაში.

იმავედროულად, უნდა ვიფიქროთ, რომ ვახტანგი დვინის კრების შემდეგ მალევე დინქარის შეპყრობით სპარსეთზე დამოკიდებულებისაგან გათავისუფლებას შეეცადა. მან საეპისკოპოსო ტახტს ჩამოაშორა გაბრიელ დინქარი (ბინქარი) და ქართლის მთავარეპისკოპოსის ტახტი მიქაელს ჩააბარა. ამ მოვლენის შესახებ *ქაიხვედთა ცხოვრების* ინფორმაცია წინააღმდეგობრივია: ერთი მხრივ, თითქოს მიქაელი ჯერ კიდევ ვახტანგის არასრულწლოვნების პერიოდში მოიყვანა დედოფალმა საგდუხტმა:

ამისთვის მწუხარე იყო საგდუხტ დედოფალი, არამედ მძლავრებისაგან სპარსთასა ვერას იკადრებდა. მაშინ მოიყვანა მღვდელი ჭეშმარიტი საბერძნეთით, სახელით მიქაელ და დაადგინა იგი ეპისკოპოსად ზემოსა ეკლესიასა,⁹ რამეთუ მობიდან ეპისკოპოსი გარდაცვალეულ იყო. [...] მაშინ ვახტანგ იზარდებოდა და ისწავლიდა მიქაელ ეპისკოპოსისაგან ყოველსა მცნებასა უფლისასა... (ყაუხჩიშვილი 1955: 145-146).

მეორე მხრივ, თხზულების ზემოგანხილული ეპიზოდი, როგორც ვნახეთ, საპირისპიროს გვეუბნება. ამ მონაკვეთის მიხედვით ვახტანგმა თვითონ მოიყვანა მიქაელი და თავადვე დასვა მთავარეპისკოპოსად. აქვე ვხედავთ, რომ სპარსეთთან დაპირისპირებას ვახტანგი სწორედ ბინქარანის გაძევებით ხსნის. მართლაც ვახტანგის დედას, საგდუხტს, რომელიც საერთოდაც ქვეყანას მამის, ალბანეთის პიტიახშის მეთვალყურეობით მართავდა, „მღვდელ ჭეშმარიტს“, მიქაელს, ქართლის მთავარეპისკოპოსად ვინ მოაყვანიებდა?! მიქაელის „მღვდელ ჭეშმარიტად“ მოხსენიებით ლეონტის, სავარაუდოდ, მისი ქალკედონიტობა უნდოდა წარმოეჩინა, რაშიც ის ცდებოდა.

ბიზანტიაში 482 წლიდან ზენონის ჰენოტიკონი მოქმედებდა, ხოლო საკუთრივ კეისარ ანასტასის სარწმუნოებრივი პოლიტიკა მონოფიზიტების მიმართ ლმობიერებით გამოირჩეოდა. ასე რომ, ჩვენ საკმაოდ საფუძველი გვაქვს იმისათვის, რომ მიქაელი (ქართლის მთავარეპისკოპოსი 506-517 წლებში) ანასტასის სარწმუნოებრივი პოლიტიკის გამზიარებლად მივიჩნიოთ.

იმავედროულად, თუნდაც ჰენოტიკონის გამზიარებული მიქაელის ქართლის მთავარეპისკოპოსის ტახტზე აღსაყდრება სპარსული ორიენტაციის მობიდან-მოხედებთან (სამუელი, იოველი) და, საერთოდ, სპარსეთის შაჰის მოხელე-მღვდელმთავართან, ბინქართან შედარებით (არ დაგვაკინყდეს, რომ ბინქარი ვარსქენის ფუნქციასაც ითავსებდა და შაჰის „ერისთავიც“ იყო), ქართული ქრისტიანული ეკლესიისათვის დამოუკიდებლობის მოპოვების გზაზე ნამდვილად წინგადადგმული ნაბიჯი იყო. პასაჟი, რომელიც საგდუხტის მიერ ვახტანგის აღსაზრდელად მიქაელის მოყვანას მოგვითხრობს, რომ გვიანი, სავარაუდოდ, ლეონტისეული ჩამატებაა, ისიც მიუთითებს, რომ მემატიაზე-ჩამატებელი შეცდომას უშვებს და მიქაელს მობიდანის შემცვლელად გვისახელებს, იმ დროს, როდესაც მიქაელი ბინქარის (დინქარ გაბრიელის) შემცვლელია ქართლის მთავარეპისკოპოსის ტახტზე.

ყოველივე ზემოთქმულის გათვალისწინებით, მიქაელის მთავარეპისკოპოსად კურთხევის შესახებ მეორე ინფორმაცია უფრო სარწმუნოდ მიგვაჩნია, მით უფრო, რომ ის კარგად ესადაგება მოვლენების რეალურ ქრონოლოგიას. მიქაელის კურთხევა ქართლის მთავარეპისკოპოსად უშუალო კავშირშია გაბრიელ დინქარის გაძევებასა და გარდაცვალებასთან, ეს კი 506 წლის დვინის კრების შემდეგ მალევე უნდა მომხდარიყო.

რაც შეეხება საგდუხტის მიერ ვახტანგის აღსაზრდელად მიქაელის მოწვევას, ეს ინფორმაცია, ისევე, როგორც წინასწარმეტყველური სიზმრები და სხვა მსგავსი ქრისტიანული რიტორიკა, ჯუანშერისეულ ვახტანგის ცხოვრებაში ბევრად უფრო გვიან შეიტანეს და, სავარაუდოდ, ლეონტი მროველის რედაქციას განეკუთვნება. ყოველივე ეს ქართული ქრისტიანული ეკლესიის მიერ ვახტანგ გორგასლის წმინდანად შერაცხვის ფაქტს უნდა უკავშირდებოდეს – საჭიროდ ჩათვალეს ეჩვენებინათ, რომ ვახტანგი ადრეული ბავშვობიდან ქეშმარიტი (დიოფიზიტი) მღვდლის მიერ იწრთობოდა. ბუნებრივია, რედაქტორმა ვერც კი შენიშნა, რომ თხზულების სხვა მონაკვეთში სპარსეთ-ბიზანტიის ომიდან დაბრუნებული ვახტანგი ბიზანტიის კეისარს აცნობებს მის მიერ დინქარის გაძევებისა და მიქაელის მთავარეპისკოპოსად კურთხევის შესახებ, რითაც ბიზანტიის მიმართ თავისი ლოიალურობის დამტკიცებას ცდილობს.

ამავე ხანებში (504-507 წწ.) სპარსეთის შაჰი კავადი სამხრეთ კავკასიაში შემოჭრილ ჰუნებს ებრძვის (ჯაფაროვი 1979: 163-164); (პიგულევსკაია 1941: 67); (ალასანია 2008: 43). იმავედროულად, ის ებრძვის ვახტანგს, რომელმაც, არაა გამორიცხული, ჰუნები სპარსელების წინააღმდეგ საბრძოლველად თვითონვე მოიპატიჟა. საბოლოოდ, 507 წელს, ვახტანგს, კავადსა და ბიზანტიის იმპერატორ ანასტასის შორის საზავო ხელშეკრულება იდება და ვახტანგი (ისევე, როგორც ანასტასის სამხედრო კორპუსი ლეონ ანთიპადის მეთაურობით) 507/508 წლიდან კავადს მიჰყვება შორეულ ლაშქრობაში ჰუნ-ჰეფთალიტების (ვახტანგის ლაშქრობა ინდოეთში) წინააღმდეგ. ინდოეთში რომ ვახტანგი სწორედ კავადთან ერთად ლაშქრობდა 508-516 წლებში, შემდეგი უცილობელი ფაქტით მტკიცდება – პეროზის არც ერთი ლაშქრობა ჰუნებზე წარმატებული არ იყო, ის ორჯერ ჩავარდა ტყვედ და საბოლოოდ 484 დაიღუპა კიდეც. ჰუნ-ჰეფთალიტებზე ერთადერთი წარმატებული სამხედრო ექსპედიცია, ჩვენთვის საინტერესო პერიოდს თუ ავიღებთ, სწორედ კავადმა განახორციელა 508-516 წლებში, საიდანაც ის გამარჯვებული დაბრუნდა რვანლიანი ომის შემდეგ.

კავადთან ერთად ინდოეთში ლაშქრობიდან ვახტანგი სამშობლოში მხოლოდ 516 წლისათვის უნდა დაბრუნებულიყო. ამის შემდეგ იწყება კონფლიქტი ვახტანგსა და მიქაელს შორის, რაც მიქაელის გაძევებითა და პეტრეს კათალიკოსად კურთხევით მთავრდება. ეს საკითხი მჭიდრო კავშირშია ანასტასის გარდაცვალებასა (518 წლის ივლისი) და ახალი კეისრის, იუსტინე I-ის (518-527 წწ.) მიერ რელიგიური პოლიტიკის მკვეთრ ცვლილებასთან: როგორც ცნობილია, იუსტინემ უარი თქვა როგორც ზენონის ჰენოტიკონზე, ისე მონოფიზიტების მიმართ მისი წინამორბედი კეისრების (ზენონი, ანასტასი) მიერ თითქმის ორმოცწლიან პერიოდში განხორციელებულ ფრიად ლოიალურ პოლიტიკაზე. ამგვარად, პეტრე ქართლის კათალიკოსი მხოლოდ 518 წლის შემდეგ შეიძლება გამხდარიყო, როდესაც ქართლის მეფემაც, ბიზანტიის მიბაძვით, და ამ უკანასკნელის მხარდამხარ ჰენოტიკონის

მომხრე მიქაელის ჩამოქვეითება კათალიკოსობის შემოღებითა და პეტრეს ქართლის პირველ კათალიკოსად დასმით გადაწყვიტა (სანაძე 2016: 341-347); (სანაძე 2019: 428-432).

პეტრეს ქართლში მოსვლით საკუთარი ძალაუფლების დასასრული დაინახა მიქაელმა. ამან კი ვახტანგსა და მთავარეპისკოპოსს შორის ურთიერთობა მეტად დაძაბა – მიქაელმა ფიზიკური შეურაცხყოფა მიაყენა მეფეს – ხელზე საამბოროდ დახრილ მეფეს სახეში წიხლი ჩაარტყა და წინა კბილები ჩაულენა. ამას მიქაელის გადაყენება და პეტრეს ქართლის კათალიკოსად ხელდასხმა მოჰყვა. ქართულ ისტორიოგრაფიაში მეფესა და მთავარეპისკოპოსს შორის კონფლიქტის მიზეზზე აზრთა სხვადასხვაობაა. ზოგი მკვლევარი მას კონფესიურ ნიადაგზე აღმოცენებულად, ზოგიც პირად საფუძველზე წარმოქმნილად მიიჩნევს. პირველთა შორისაც არაა თანხმობა: ერთნი თვლიან, რომ მიქაელი იყო დიოფიზიტი, ხოლო ვახტანგი და მისი გარემოცვა – მონოფიზიტები (ჯავახიშვილი 1979: 315-348), სხვები კი შესაძლებლად მიიჩნევენ ვახტანგის დიოფიზიტობასა და მიქაელის მონოფიზიტობას (ჯანაშია 1949: 288-296).

როგორც *ქახთვედთა ცხოვრების* ინფორმაციით, ისე *მოქცევაში* შემონახული მონათხრობით თუ ვიმსჯელებთ, კონფლიქტის ერთ-ერთ მიზეზად, მართლაც, შეიძლება ჩაითვალოს მიქაელის ძალაუფლებისაკენ სწრაფვა. როგორც ჩანს, სწორედ ამის გამო იყო, რომ კ. კეკელიძემ კონფლიქტის რელიგიური კონტექსტი ეჭვქვეშ დააყენა (კეკელიძე 1957: 330-338). ეს თვალსაზრისი გაიზიარა ზ. ალექსიძემაც. მისი შენიშვნით, „V ს.-ის მეორე ნახევრის ქართლში შინა ქრისტიანული დოგმატიკის საკითხები საკამათო არ ყოფილა... ვახტანგ გორგასალი ქართლის ეპისკოპოსს საეკლესიო ქონების მითვისებაში სდებს ბრალს“ (ალექსიძე 1976: 99-107).

მიუხედავად ამისა, როგორც შემდგომმა კვლევებმა ცხადყო, კონფლიქტის მეორე, კონფესიური მიზეზიც არსებობდა. მ. ვან-ესბროკმა *ქახთურ მხავადთავში* დაცულ თხზულებებში ბიზანტიის იმპერატორების – ზენონის *ჰენოგიკონისა* და ანასტასის *სარწმუნოებრივი პოლიტიკის* კვალი დაინახა, რამაც მკვლევარს შემდეგი დასკვნის გამოტანის საშუალება მისცა: V საუკუნის ბოლოსათვის ქართული ეკლესია კონსტანტინოპოლში მიმდინარე პროცესებს მისდევდა და იქ მიღებულ ხედვებს იზიარებდა, ანუ სწორება კონსტანტინოპოლზე ხდებოდა. მსგავსი თვალსაზრისი გამოთქვა ე. მეტრეველმაც (ესბროკი 1975: 300); (მეტრეველი 1976: 80-81); (ესბროკი 1986: 145-155); (ესბროკი 1987: 129-135), რაც თ. მგალობლიშვილმაც გაიზიარა და, თავის მხრივ, დამატებითი არგუმენტებიც დაურთო (მგალობლიშვილი 1991: 182-188). ფაქტობრივად, იმავე აზრს გამოთქვამს გიორგი მამულიაც, თუმცა, ვინაიდან ისიც, სხვების მსგავსად, ვახტანგის ცხოვრების იმხანად გაბატონებული ქრონოლოგიით ხელმძღვანელობს, მიქაელის გაძევების პერიოდად V საუკუნის 80-იან წლებს მიიჩნევს და ამ ამბავს ზენონის *ჰენოგიკონს* (გამოიცა 482 წელს) უკავშირებს, მიიჩნევს რა, რომ ვახტანგმა მტკიცე ქალკედონიტი მიქაელი გააძევა და *ჰენოგიკონის* გამზიარებული პეტრე მოიყვანა ქართლში (მამულია 1992: 25-26).

იმის გასარკვევად, თუ რა მრწამსის იყო მიქაელი და რატომ გაუჩნდა ვახტანგს სურვილი კათოლიკოსის მოყვანით მისი ძალაუფლება შეეზღუდა, რაც საბოლოოდ მეფესა და მთავარეპისკოპოსს შორის სერიოზულ კონფლიქტში გადაიზარდა, მნიშვნელოვანია გავიხსენოთ როდის, რომელ წელს და რა ვითარებაში მოხდა მისი ხელდასხმა ქართლის მთავარეპისკოპოსის ტახტზე.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, მიქაელი ვახტანგმა გაბრიელ დინქარის გაძევების შემდეგ, მის საპირწონედ, 506 წელს მოიყვანა. მთავარი მოტივი ამ შემთხვევაში ვახტანგისათვის ბიზანტიის იმპერატორ ანასტასისათვის (491-518 წწ.) ერთგულების დამტკიცება იყო, რათა ბიზანტიას ქართლში შემოჭრილი კავადის წინააღმდეგ მისი დახმარების მეტი სტიმული გასჩენოდა. ასეთ ვითარებაში ვახტანგი ქართლის ეკლესიის საჭეთმპყრობლად ვერ და არ დააყენებდა კაცს, რომელიც ბიზანტიის კეისრისთვის მიუღებელი მრწამსის, ანუ *ჰენოგიკონის* გამზიარებული არ იქნებოდა.

როდის მოხდა მიქაელის გაძევება? ეს უშუალოდ უკავშირდება პეტრეს კათალიკოსად ხელდასმას და ქართლში მოსვლას. ორივე ეს ამბავი *ქაჩთვედთა ცხოვრების* მიხედვით, რომელიც ჩვენთვის ამ საკითხების გასარკვევად ერთადერთი წყაროა, ვახტანგის სპარსეთის შაჰთან (ამ შემთხვევაში კავადთან) ერთად შორეული ლაშქრობის დასრულებისა და მისი სამშობლოში დაბრუნების შემდეგ (516 წლის მერე) ხდება. როგორც ცნობილია, 518 წელს ანასტასი გარდაიცვალა და, იმავდროულად, მის მიერ მხარდაჭერილი სარწმუნოებრივი პოლიტიკაც დასრულდა. ამის შემდეგ, ბუნებრივია, ვახტანგიც იმავე გზას უნდა დასდგომოდა, რაც ტახტზე ასულმა იუსტინემ (518-527 წწ.) აირჩია (მტკიცე ქალკედონიტური კურსი) და მიქაელისათვის ბიზანტიის მიერ მხარდაჭერილი ახალი სარწმუნოებრივი პოლიტიკა შეეთავაზებინა. სავარაუდოდ, სწორედ ამ ნიადაგზე განვითარდა კონფლიქტი. ასე რომ, მიქაელის გაძევება 518/519, ხოლო პეტრეს ქართლში კათალიკოსად შემობრძნება დაახლ. 519/520 წლებში, ან ცოტა უფრო გვიანაა საგულებელი.

შენიშვნები

- ¹ ზოგი მეცნიერი თვლის, რომ ლაზარ ფარპეცი პეროზის მეფობის ათვლას 457 წლიდან, ანუ იეზ-დიგერდ II-ის გარდაცვალებიდან იწყებს (ხურცილავა 2006: 119), რაც არასწორია. პეროზი, იმავე ლაზარ ფარპეცის ცნობით, ვარსქენის გარდაცვალების ამბავს ჰუნ-ჰეფტალიტებზე სალაშქროდ მიმავალი იგებს და ეს კი სწორედაც 484 წელია. ასე რომ, ლაზარ ფარპეცი პეროზის მეფობას აითვლის 459 წლიდან, საიდანაც უნდა აითვლიდეს კიდეც. უნდა აღვნიშნოთ, რომ ძალიანაც რომ ნდომოდა, ფარპეცი პეროზის წლებს იეზდიგერდის გარდაცვალებიდან ვერ აითვლიდა, იმიტომ, რომ 457-459 წლებში სპარსეთში მეფობდა პეროზის უმცროსი ძმა – ჰორმიზდ III, რომელმაც პეროზის სისტანის პროვინციაში ყოფნით ისარგებლა და ტახტი მიიტაცა. ჰორმიზდი ოფიციალურად იყო სპარსეთის შაჰან-შაჰი, სანამ მის წინააღმდეგ პეროზმა აჯანყება არ მოაწყო და ჰორმიზდი ტახტიდან არ ჩამოაგდო.
- ² 502-507 წლების ომის ფარგლებში, სპარსეთის შაჰი კავადი, 504-505 წლებში სამხრეთ კავკასიაში შემოჭრილი ჰუნების წინააღმდეგ იბრძვის. 505 წლის შემდეგ სამხედრო მოქმედებები ბიზანტია-სპარსეთს შორის არ განახლებულა, თუმცა ზავი მხოლოდ 507 წელს გაფორმდა.
- ³ გ. ალასანიას ნაშრომი, რომელშიც ტექსტის აღნიშნული მონაკვეთია განხილული, გამოიყენა ინგლისურად (ალასანია 2014) და ჯულიენი მისი გაცნობის სირთულეს ვერ მოიმიზეზებს.
- ⁴ სამწუხაროდ, კ. თუმანოვმა თავისი თვალსაზრისის დაფიქსირებისას მ. ჯანაშვილის იმ დროისათვის უკვე გამოთქმული მოსაზრების ციტირება არ მოახდინა, თუმცა მისი ახლო კავშირები მ. თუმანიშვილთან, რომელიც მ. ჯანაშვილის აღნიშნული ნაშრომის გამოცემას აფინანსებდა, მეტყველებს იმაზე, რომ მას მ. ჯანაშვილის თვალსაზრისი ამ საკითხზე უნდა სცოდნოდა.
- ⁵ გლონოქორის შესახებ თხრობა მოქცევა *ქაჩთვედთა ქჰონიკაში* იოველის შესახებ ინფორმაციას უსწრებს, მაგრამ ეს ქრონიკის შეცდომად უნდა მივიჩნიოთ, ვინაიდან, ასეთ შემთხვევაში იოველს უნდა მოსდევდეს მიქაელ მთავარეპისკოპოსი, *ქაჩთვედთა ცხოვრების* თხრობიდან კი აშკარაა, რომ მიქაელი არა იოველის, არამედ სწორედაც ბინქარანის გაძევების შემდეგ დასვა ვახტანგმა მთავარეპისკოპოსად.
- ⁶ *დეონგისეუდი ძველი ქაჩთვედთა ცხოვრება* გვამცნობს, რომ საგდუხტი ბარზაბოდთან თხოვნით მეუღლის, მირდატის გარდაცვალების შემდეგ ჩავიდა, მაგრამ ასეთ შემთხვევაში საგდუხტს მამისათვის სათხოვნელი არაფერი ექნებოდა. ის ბრძოლები, რომლებიც არჩილმა და მისმა ვაჟმა, მირდატმა სპარსეთის წინააღმდეგ აწარმოეს, საგდუხტზე მირდატის დაქორწინებით ეპატიათ და გაბათილდა! საგდუხტი შვილისათვის ტახტის შენარჩუნების თხოვნით მამამისთან მხოლოდ ვახტანგის „უსაქციელობის“, მის მიერ ვარსქენის მოკვლის გამო უნდა ჩასულიყო.
- ⁷ „კაცი სარწმუნო“ ამ შემთხვევაში ზენონის *ჰენოტიკონის* მომხრეს უნდა ნიშნავდეს. სხვანაირად ვახტანგი ვერ მოიწონებდა თავს იმპერატორ ანასტასის წინაშე.

- ⁸ იგულისხმება ქართლში ცეცხლთაყვანისმცემლობის გაძლიერება.
- ⁹ იგულისხმება სამთავროს ტაძარი მცხეთაში.
- ¹⁰ იგულისხმება ეპისკოპოსი იოველი.
- ¹¹ ლეონტი ერთ მობიდანს იცნობს. სავარაუდოდ, დინქარანის მოსვლამდე, ანუ 460-დან 490 წლებს შორის შუალედში, ქართლში ორი მობიდან-მოხელე იყო: სამოელი და შემდეგ – იოველი.

დამოწმებანი

- აბულაძე 1963:** მოქცევამ ქაჩთისად, ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, ტ., I, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა თბილისი.
- ალასანია 2008:** გ.ალასანია. *ქაჩთვედები და ისლამადედი თუჩქები*, საქართველოს მაცნეს სტამბა, თბილისი.
- ალასანია 2014:** გ. ალასანია. *The Relations Between Pre-Islamic Turks and Georgians from the Third to the Ninth Century: A History of Byzantine-Persian Politics in the Caucasus*, A Queenston Book Published by The Edwin Mellen Press Lewiston, Lampeter.
- ალექსიძე 1968:** ეპისკოპეტა წიგნი, სომხური ტექსტი ქართული თარგმანით, გამოკვლევითა და კომენტარებით გამოსცა ზ. ალექსიძემ, თბილისი.
- ალექსიძე 1976:** ზ. ალექსიძე. *ვახტანგ გოჩგასადსა და მიქაელ მთავაჩეპისკოპოსს შოხის კონფლიქტის გამო* ძიებანი საქართველოსა და კავკასიის ისტორიიდან, თბილისი.
- ანდრონიკაშვილი 1966:** მ. ანდრონიკაშვილი. *ნახკვევები იხანუდ-ქაჩთუდი ენობიივი უხთიეხთობე-ბიდან*, ტ., I, თბილისი.
- ბოგვერაძე 1979:** ა. ბოგვერაძე. *ქაჩთის პოლიტიკური და სოციალურ-ეკონომიკური განვითარება IV-VIII საუკუნეებში*, თბილისი.
- ბროსე 1849:** M. Brosset. *Histoire de la Géorgie depuis l'antiquité jusqu'au XIXe siècle*. Traduite du georgien, Ire partie, Saint Petersburg.
- ბროსე 1851:** M. Brosset. *Additions et éclaircissements a l'antiqué jusqu'en 1469 de J.-C.*, Saint Petersburg.
- ბროსე 1895:** მ. ბროსე. *საქაჩთვედოს ისტორია* (ნათარგმნი ს. ლოლობერიძისა), ტ., I, სტამბა მ. შარაძისა და ამხ. ნიკ. ქ. №21, ტფილისი.
- გოილაძე 1988:** ვ. გოილაძე. ფირან გუშნასპის მარტვილობის ცნობათა მნიშვნელობა V-VI საუკუნეების საქართველოს ისტორიისათვის, *მაცნე* (ისტორიის სერია), 2.
- გოილაძე 1991:** ვ. გოილაძე. *ვახტანგ გოჩგასადი და მისი ისტორიკოსი*, თბილისი.
- გორგაძე 1913:** ს. გორგაძე. *წეხიდეები საქაჩთვედოს ისტორიიდან*, ტ., II, ტფილისი.
- ესბროეკი 1975:** M. Van Esbroeck. *Les plus anciens homéliaires géorgiens*, Louvain-La-Neuve.
- ესბროეკი 1986:** M. Van Esbroeck. *Une lettre de Dorothee*, *Analecta Bollandiana*, t. 104.
- ესბროეკი 1987:** M. Van Esbroeck. *Who is Mari, the address of ibas letter*, *The Journal of Theological Studies*, Volume 38, Issue 1, April 1987, pp. 129-135.
- თუმანოვი 1954:** C. Toumanoff. *Christian Caucasia between Byzantium and Iran, New Light from old Sources*, *Traditio* 10, New-York.
- თუმანოვი 1963:** C. Toumanoff. *Iberia between Chosroid and Bagratid Rule*, *Studies in Christian Caucasian History*, Georgetown University press.
- კეკელიძე 1955:** К. Кекелидзе. *Идея братства закавказских народов по генеалогической схеме грузинского историка XI века Леонтия Мровели*, *ეტიუდეები ძველი ქაჩთუდი დიგეჩაგუხის ისტორიიდან* III, თბილისი.
- კეკელიძე 1957:** კ. კეკელიძე. *კანონიკური წყობილება ძველ საქართველოში, ეტიუდეები ძველი ქაჩთუდი დიგეჩაგუხის ისტორიიდან*, ტ., IV, თბილისი.
- კობრეიძე 1981:** ა. კობრეიძე. *მობიდან მთავარეპისკოპოსის საკუთარი სახელისათვის, სამეცნიერო-საინფორმაციო ბიულეტენი*, 39-40, თბილისი.

- ლომოური 1994:** ნ. ლომოური. *საქათვედოს და ბიზანტიის ურთიერთობა V ს-ში*, თბილისი.
- ლორთქიფანიძე 1979:** მ. ლორთქიფანიძე. *ქახთი V საუკუნის მეოხე ნახევარში*, თბილისი.
- მამულია 1992:** გ. მამულია. *ქახთის ეკლესია V-VI საუკუნეებში*, თბილისი.
- მგალობლიშვილი 1991:** კდაჩუდი მხავადთავი, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა და გამოკვლევა დაურთო თამილა მგალობლიშვილმა, თბილისი.
- მეტრეველი 1976:** ე. მეტრეველი. *ახალი ნაშრომი ქართულ მრავალთავზე, მაცნე, ენისა და ღიგეა-გუჩის სეხია*, 4, თბილისი.
- მუსხელიშვილი 2003:** დ. მუსხელიშვილი. *საქათვედო IV-VIII საუკუნეებში*, თბილისი.
- პიგულევსკაია 1941:** Н. Пигулевская. *Сирийские источники по истории народов СССР*, М.-Л.
- სანაძე 2016:** მ. სანაძე. *ქახთის მეფეებისა და პატივმოყვარეების ქრონოლოგია, ქახთვედო ცხოვრება*, წიგნი III, საქართველოს უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი.
- სანაძე 2019:** მ. სანაძე. *შესავადი ქახთვედო ცხოვრებაში, ქახთვედო ცხოვრება*, წიგნი I, საქართველოს უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი.
- სანაძე 2020:** მ. სანაძე. *ქახთის მეფე დახრიდი (ვახტანგ გორგასლის ვაჟი) და მისი ცხოვრების ამსახვედი ქრონიკები*, საქართველოს უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი.
- სარჯველაძე, გიუნაშვილი 1990:** შუშანიკის წამება, ტექსტი გამოსაცემად მოამზადეს, ლექსიკონი და გამოკვლევა დაურთეს ზ. სარჯველაძემ და ე. გიუნაშვილმა, რედ. ე. გაბიძაშვილი, გამომცემლობა „განათლება“, თბილისი.
- ყაუხჩიშვილი 1955:** *ქახთის ცხოვრება*, ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ, ტ., I, თბილისი.
- ყაუხჩიშვილი 1973:** ვახუშტი ბატონიშვიდი, აღწერა სამეფოსა საქათვედოსა (ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით), *ქახთის ცხოვრება*, ტ., IV, „საბჭოთა საქართველო“, თბილისი.
- ხურცილავა 2016:** ბ. ხურცილავა. *ადრე ქრისტიანული ქართლის (იბერიის) სამეფოს ისტორიის ერთი ფრაგმენტის შესახებ, გოჩის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ისტორიისა და არქეოლოგიის ცენტრის შრომათა კრებული*, N10, გორი.
- ჯავახიშვილი 1979:** ი. ჯავახიშვილი. *ქრისტიანობის წიაღში მომხდარი სარწმუნოებრივი ბრძოლის ანარეკლი საქართველოში – მანიქეველობა, თხზულებანი თოხმეგ გომად*, ტ., I, თბილისი.
- ჯანაშვილი 1899:** მ. ჯანაშვილი. *ვახტანგ გორგასალი, მოამბე*, ტფილისი.
- ჯანაშვილი 1906:** მ. ჯანაშვილი. *საქათვედოს ისტორია*, უძველეს დროითგან 985 წლამდე ქრისტეს შემდეგ, ტომი I, თბილისი.
- ჯანაშია 1962:** *დაბახ ფაჩეცის ცნობები საქათვედოს შესახებ*, უცხოური წყაროები საქართველოს შესახებ, წიგნი VI, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, თბილისი.
- ჯანაშია 1973:** ლ.-ნ. ჯანაშია. *ქახთი V საუკუნის მეოხე ნახევარში*, ვახტანგ გორგასალი, საქათვედოს ისტორიის ნახკვევები, ტ., II, თბილისი.
- ჯანაშია 1949:** ს. ჯანაშია. *საქართველო ფეოდალიზაციის გზაზე, შრომები*, ტ., I, თბილისი.
- ჯაფაროვი 1979:** Ю. Джафаров. *К вопросу о первом появлении Сабир в Закавказье*, *Вестник древней истории*, №3, М.
- ჯულიენ 2023:** F. Jullien. *The Martyrdom of Mar Grigor Piran-Gušnasp and The Martyrdom of Mar Yazd-panah*.
- ჰოფმანი 1880:** *Martyrium des Zeugen Herrn Grigor, der in den tagen des Königs Khosrau Zuegniss ablegte*, G. Hoffman, Auszüge aus syrischen Akten persischen Martyrer, Abbandlungen Fur die Kunde des Morgenlandes, Leipzig.

ON THE DATE OF THE CONSECRATION OF THE FIRST CATHOLICOS OF KARTLI

Manana Sanadze

The University of Georgia,
Tamaz Beradze Institute of Georgian Studies
msanadze@ug.edu.ge

The time of establishment of the institute of the Catholicos in the Kingdom of Kartli and the consecration of the first Catholicos are directly related to the chronology of Vakhtang Gorgasali's reign, since it is known that Vakhtang requested that Byzantium send a Catholicos to Kartli after returning from his an eight-year campaign with the Shah of Persia in India. At the same time, a conflict erupted between the king and Archbishop of Kartli Michael, which culminated in the latter's expulsion from the country.

Since until now some researchers have considered the years 442/445-502/505 as the years of Vakhtang's life, while others have suggested 431-491, determining the date of the arrival of Peter, the first Catholicos, in Kartli has proven quite challenging. Difficulties in establishing the chronology of Peter's arrival in Kartli were resulted from the fact that some scholars identified him with Gabriel, who attended the Council of Dvin in 506 allegedly as a Catholic, while others completely rejected the idea of Peter being the first Catholicos, instead considering Samuel, "the head of the bishops", mentioned in *The Martyrdom of Shushanik*, to be the first Catholicos of Kartli. Everything falls into place when we consider the new chronology of Vakhtang Gorgasali's life, as proposed by us, and based on it, reevaluate the information of Georgian sources pertaining to the issue.

Vakhtang Gorgasali did not reign during the era of Shushanik's martyrdom. He was only 4/5 years old at the time of Shushanik's death (475). Shushanik was martyred during the rule of his father, Mirdat (years of rule - approx. 466-478). From the 460s onwards, i. e. from the end of King Archil's reign, the Church of Kartli was led by Christian bishops of Persian descent - Mobidan-Mobeds. The first among them, Samoel, is mentioned in *The Martyrdom of Shushanik* as the "head of the bishops," while the name of his successor archbishop, Yovel, is only preserved in *The Chronicle of The Conversion of Kartli*.

After Vakhtang's slaying of Varsken in 484 (not 482), the failure of the revolt against Persia, and the reconciliation of the young Vakhtang with the Persian Shah Kavad (488-496; 498-531), the Mobidan-Mobeds, leading the Kartli Church at that time, were replaced by Persian-sent Binkar, the same Binkaran (Dinkar, according to M. Andronikashvili, meaning "the doer of religion, faith" in Iraian languages). This person is mentioned as *Glonokor* in *The Chronicle of The Conversion of Kartli*. *Glonokor* is a distortion resulting from a misreading of the acronym G(abrie)l(di)nk(ar). The Persian-Byzantine war in which Vakhtang participated is the war of 502-507. In the years 504-506, Kavad fights against Vakhtang and the Huns (who, according to sources, invaded the South Caucasus during that period) already in Kartli. In 506, Gabriel Dinkar attended the Council of Dvin, only to be captured by Vakhtang the same year. Gabriel managed to escape and led the Persian army into Kartli but died shortly after entering the land.

Why do *The Book of Epistles*, and based on it Ukhtanes, refer to Gabriel as the Catholicos of Kartli? Ukhtanes derives his information from *The Book of Epistles*. Within *The Book of Epistles*, specifically in the letters sent by Abraham, the Catholicos of Armenia, to Cyrion, the Catholicos of Kartli, supposedly under the influence of Cyrion being the Catholicos of Kartli at that time, Cyrion's distant ancestor, the leader of the church of Kartli (used by Abraham as an example for Cyrion) is mentioned as the Catholicos too. At the same time, both *The Book of Epistles* and Ukhtanes preserve the list of bishops who participated in the Council of Dvin from the Kartli side. In both texts, Gabriel

is mentioned as “Gabriel, the prominent bishop of Mtskheta,” underscoring his being on the throne of the archbishop of Mtskheta sitting in the main church of this bishopric – Samtavro.

In 506, Vakhtang appointed Michael to replace the expelled Gabriel as the archbishop, assigning him the task of implementing the policies of Zeno and Anastasius. By 508, Vakhtang journeyed with Kavad to India, returning by 516. In 518, Anastasius died, and Justin I (518-527) ascended to the throne of Byzantium. The new Caesar shifted his religious policy toward a strictly Chalcedonian direction. Vakhtang, in turn, had to follow suit, thus requesting that Justin ordain Chalcedonian Peter as Catholicos and send him to Kartli. For Michael, a follower of Henoticon, the ordination of Chalcedonian Peter as Catholicos of Kartli (i.e., his superior) would have been unacceptable, sparking a conflict between Michael and the king. Taking into account the duration of the journey, the timing of consecration of Peter as Catholicos and 12 bishops with him, and the additional fact that the consecrated individuals traveled to Antioch before heading to Kartli, it is reasonable to assume that Peter the Catholicos and the bishops arrived in Kartli around 519-520 or slightly later.